

УДК 330
ББК 65-56

**ХУСУСИЯТ ВА СОХТОРИ МЕХАНИЗМИ
АМАЛИГАРДОНИИ ЛОИҲАҲОИ
САРМОЯГУЗОРИИ МИНТАҚАВӢ**

Раҳимова Нигора Шарифҷоновна,
ассистенти кафедраи молия ва қарзи
ДДҲБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)

**ОСОБЕННОСТИ И СТРУКТУРА
МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ
РЕГИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ
ПРОЕКТОВ**

Раҳимова Нигора Шарифҷановна,
ассистент кафедри финансов и
кредита ТГУПБП (Таджикистан,
Худжанд)

**PECULIARITIES AND STRUCTURE OF
MECHANISM OF REALIZATION OF
INVESTITIVE PROJECTS**

Rakhimova Nigora Shariffahnovna,
assistant of the department of finances
and credit under the TSULBP
(Tajikistan, Khujand)

Калидвожаҳо: механизм, назарияи механизмҳои иқтисодӣ, лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ, механизми сиёсати сармоягузорӣ, хусусияти механизми лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ, сохтори механизми лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ

Дар мақолаи мазкур тафсири шаклҳои гуногуни механизмҳо аз нуқтаи назари илми иқтисод оварда шудааст. Дар он самтҳои асосии сиёсати сармоягузори минтақавӣ таҳлил гардида, мундариҷаи мафҳуми «механизми амалигардони лоиҳаҳои инвестиционии минтақавӣ» мавриди баррасӣ ва тавсиф қарор гирифтааст. Усулҳои гуногуни ташкил ва идораи сармоягузориҳо дар механизми лоиҳаи инвестиционии минтақавӣ пешниҳод шудаанд. Хусусият ва сохтори механизми амалигардони лоиҳаҳои инвестиционии минтақавӣ нишон дода шудааст, ки характери онро муҳити сармоягузорӣ, мақсад, сарчашмаи маблағдиҳӣ, объектҳои сармоягузорӣ ва рейтинги лоиҳаҳои инвестиционӣ муайян мекунанд. Ҳамчунин, вазифаҳои асосии механизм низ зикр шудаанд.

Ключевые слова: теория экономических механизмов, региональные инвестиционные проекты, механизм инвестиционной политики, особенности механизма, структура механизма регионального инвестиционного проекта.

Приведены мнения о различных видах механизмов с точки зрения экономической науки. Дан анализ основных направлений региональной инвестиционной политики, изучено содержание понятия «механизм реализации регионального инвестиционного проекта» и дана его характеристика. Представлены различные методы организации и управления инвестициями в механизме регионального инвестиционного проекта. Показаны особенности и структура механизма реализации регионального инвестиционного проекта, характер которых определяется инвестиционной средой, целью, источниками финансирования, объектами инвестирования и рейтингом инвестиционных проектов. Также отмечены основные задачи изучаемого механизма.

Key words: *theory of economic mechanisms, regional investitive projects, mechanism of investitive policy, peculiarities of mechanism, mechanism structure*

The author of the article adduces opinions concerned with diverse kinds of mechanisms from the point of view of the science of economics. She gives the analyzes of the mainstreams of regional investitive policy, the content of the notion “mechanism of realization of regional investitive project” has been studied and its characteristics are presented. Different methods of organization and management with investments into the mechanism of regional investitive projects are exposed. The author shows the peculiarities and structure of the mechanism in question whose character is determined with investitive milieu, goal, sources of financing, objects of investment and rating of investitive projects. The main assignments of the mechanism studied are underscored as well.

Фаъолияти устувор ва рушди рақобатпазири субъектони хоҷагидор дар иқтисодиёти минтақавӣ дар бисёр маврид аз гирифтани ҳадди аксари фоида аз амалигардонию лоиҳаҳои инвестиционии минтақавӣ вобаста аст. Лекин самтҳои асосии рушди корхона ва ташкилотҳо, ки дар вазифаҳои стратегии афзалиятноки онҳо муайян шудаанд, новобаста аз истифодаи ин ё он воситаҳо, усулу амалҳои иҷрокунадагон ба сабаби набудани механизми доимӣ, яъне ҳамон бизнес-раванде, ки афзалиятҳои лозимаро муайян карда метавонад, дар доираи лоиҳаҳо мумкин аст ба даст наоянд, ё натиҷаи матлуб надиханд. Ин масъала мумкин аст дар ҷаҳорҷӯбаи истифодаи механизми идораи ҳатталимкон мусоиди лоиҳаҳои инвестиционии минтақавӣ, ки аз ҷониби корхона ва ташкилотҳо дар шароити маҳдудияти захираҳо амалӣ карда мешаванд ва ноил шудан ба мақсадҳои стратегиро таъмин мекунанд, бомуваффақият ҳал карда шавад.

Дигаргуниҳои глобалӣ, ки дар иқтисоди ҷаҳонӣ, аз ҷумла, дар бозорҳои минтақавӣ ба вуҷуд меоянд, бо равандҳои наздикшавӣ ва ба ҳам мутобиқшавии мушкilotи мунтазам идомаёбанда дар низомҳои ташкилӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва технологӣ вобастаанд. Бинобар ин, дар илми иқтисодӣ категорияҳои коркард карда мешаванд, ки дар сатҳи методӣ ва методологӣ идорашавандагии ин низомҳои танзимашон мушкilotро таъмин намуда метавонанд.

Дар бисёр мавридҳо ҳангоми коркард ва амалигардонию тарзҳои идоракунии ҷунин низомҳои категорияҳои «механизми хоҷагидорӣ», «механизми иқтисодӣ», «механизми ташкилӣ-иқтисодӣ», «механизми амалигардонӣ» ва ғайра истифода бурда мешаванд.

Дар адабиёти илмии иқтисодӣ намудҳои гуногуни механизмҳо зикр мешаванд ва дар бисёр ҳолатҳо сатҳи баланди номуайянии истилоҳӣ таъкид мегардад. Аксаран, таърифи механизмҳо аломатҳои хело васеъро дарбар мегирад, ки он имкони ба мафҳуми механизм ворид сохтани раванди дилхоҳи иқтисодӣ, ё ташкилиро дар низоми хоҷагидорӣ фароҳам меорад [4; 9; 12; 13; 17; 18]. Барои он ки нисбат ба объекти тадқиқотамон – лоиҳаи инвестиционии минтақавӣ амсила коркард намоем, бо таърихи пайдоиши ин мафҳум шинос мешавем.

Бори аввал истилоҳи «механизм» ба илми иқтисоди шӯравӣ дар охири солҳои 60-уми асри гузашта ворид карда шуда буд. Категорияи «механизм» дар иқтисодиёт нисбат ба механизми хоҷагидорӣ иқтисодиёти нақшавӣ, ки ба ин тадқиқот академик Л.И. Абалкин ибтидо гузошт, мавриди татбиқ қарор гирифт. Ӯ ба механизми

хочагидорӣ таърифи зерин додаст: тарзи ташкили истеҳсолоти ҷамъиятӣ бо шакл ва усулҳо, омилҳои иқтисодӣ ва меъёрҳои ҳуқуқии ба худ хос [2, с. 10]. Инчунин, ӯ қайд кардааст, ки механизми хоҷагидорӣ ҷамъияти сотсиалистӣ дорои сохтори ба кадрӣ кофӣ мураккаб мебошад. Байни қисматҳои сохтори муҳими он қисматҳои зеринро ҷудо кардан мумкин аст:

- шакли ташкили истеҳсолоти ҷамъиятӣ (тақсимои меҳнат, таҳассуси истеҳсолот, ҷойгиркунии он ва ғайра, тавассути тақмили онҳо ҷомеа ба инкишофи қувваҳои истеҳсолкунанда таъсир мерасонад ва афзоиши самаранокии истифодаи онҳоро таъмин менамояд);

- шаклҳои робитаҳои хоҷагидорӣ, ки ба тӯфайли онҳо дар иқтисодиёт «мубодилаи ба худ хоси моддаҳо», аз он ҷумла, гардиши воситаҳои истеҳсолот, муносибатҳои молиявӣ-қарзӣ ва ғайра. амалӣ мегардад;

- сохтор, шакли усулҳои банақшагирӣ ва роҳбарӣ ба хоҷагӣ, ки дар ҳаёти он якҷоя бо шакл ва усулҳои иқтисодӣ ҳамчунин шакли усулҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ-психологиро ҷудо кардан мумкин аст;

- маҷмӯи фишангҳо ва омилҳои иқтисодӣ ба истеҳсолот ва иштирокдорони фаъолияти хоҷагидорӣ, ки бо ёрии онҳо мувофиқат ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагидорӣ таъмин карда мешавад [1, с.104].

Чунин тасвия ба кадрӣ кофӣ унсурҳои дарбар мегирад, ки ба он раванди иқтисодӣ ва ташкилӣ дар низоми хоҷагидорӣ дохил карда шудааст. Дар раванди ҷаҳонишавӣ ин таъриф бояд бо назардошти тартибот ва шароитҳои иқтисодиёти муосир ва падидаҳои бухронӣ тафсир карда шавад.

Истилоҳи «механизм» дар соҳаҳои гуногуни дониш мавқеи мустақамро ишғол намудааст ва онро универсалӣ ҳисобидан мумкин аст. Категорияи мазкурро моҳиятан омӯхта, А.Е. Мелников таърифи зеринро пешниҳод кардааст: Зери истилоҳи «механизм» низоми иерархии мураккабташкilotи усулҳо, олатҳо, фишангҳо фаҳмидан мумкин аст, ки ба равандҳо ба манфиати тақмили сифатии сатҳи амалигардонии онҳо таъсир мерасонад [11].

Аз гуфтаҳои боло дида мешавад, ки мафҳуми «механизм» асосан аз амалкарди раванди муайян сарчашма мегирад ва ин амалкард бо тарз, усул ва таркиби низоми муайян карда мешавад, лекин дар он хусусияти робита байни ҷузъҳои он муайян нагардидааст.

Дар илми иқтисод мафҳуми «механизм»-ро ҳамчун раванде, ки дорои шакл, усул ва олат аст, ё ҳамчун низоми унсурҳои бо ҳам алоқаманд баррасӣ менамоянд [5, с. 9].

Дар таърифи мазкур ба захираҳои механизм ва принципҳои якҷояшавии онҳо диққати махсус додан лозим буд. Қисми таркибии механизм, одатан, олатҳо – захираҳо мебошанд, ки дар раванди иқтисодӣ масраф намегарданд, лекин онро дастгирӣ менамоянд, ин захираҳо низ бояд дар сохтори он инъикос ёбад.

Ҷоизаи нобелӣ дар соҳаи иқтисодиёт соли 2007 ба Лео (Леонид) Гурвитс (Leo Hurwicz), Родчер Майерсон (Roger Myerson) ва Эрик Маскин (Eric Maskin) барои «саҳми умда дар назарияи механизмҳои иқтисодӣ» дода шуда буд. С. Измаков, К. Сонин, М. Юдкевич дар мақолаи худ қайд кардаанд, ки дар таърифи нисбатан дақиқи Л. Гурвитс механизм ҳамчун ҳамкорӣ байни субъектон ва марказ, ки аз се давра иборат аст, муайян шудааст: ҳар як субъект ба таври алоҳида ба марказ маълумот мӣ мефиристад; марказ ҳамаи маълумотҳоро гирифта, натиҷаи эҳтимолиро ҳисоб

менамоё: $Y = f(m_1, \dots, m_n)$; марказ натиҷаро Y эълон мекунад ва аз рӯи зарурат онро ба ҳаёт татбиқ менамоё [6, с. 8].

Муносибати мазкурро чунин шарҳ додан мумкин аст. Масалан, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии маҳаллӣ аз ҳар ҳудуди худ ба Ҳукумати кишвар (марказ) дар бораи имконият ва талабот маълумот пешниҳод менамоё. Марказ пешниҳодҳои воридшударо таҳлил намуда, баҳри дар оянда мусоидат намудан барои амалигардии ин ё он лоиҳа натиҷаи ниҳоиро мебарорад. Дар ин маврид, марказ нақши ҷамоагосозро иҷро мекунад, ки ба туфайли ворид гардидани маълумоти доимӣ ҳамеша аз рафти кор дар маҳалҳо бохабар аст. Қарори ҳукумат дар чунин ҳолат ба ҳамаи иштирокдорони лоиҳа муфид аст, бинобар ин, ба идоракунии маъмури-фармонфармой эҳтиёҷ вучуд надорад.

Л. Гурвитс (L. Hurwicz) ва С. Рейтер (S. Reiter) назарияи «механизмҳои аз лиҳози иттилооти самарабахши иқтисодӣ»-ро коркард намуда, қайд мекунанд, ки механизм сохтори амсилаи математикӣ буда, ниҳодҳоро ҳамчун низомҳое, ки барои ташкил ва ҷамоагосозии фаъолияти иқтисодӣ (истеҳсолот, истеъмолот, мубодила) дар сатҳи мухталифи робитаҳои иқтисодӣ (тамоми иқтисодиёт, давлат, корхона ва хоҷагии хонагӣ) пешбинӣ шудаанд, инъикос мекунад [20, с. 16].

Дар таърифи мазкур механизм ҳамчун таъминкунандаи интиқоли иттилоот дар раванди иқтисодӣ дар ҷаҳорҷӯбаи ҳалли вазифаҳои гуногун тавсиф гардидааст. Зимнан муносибати иттилоотӣ на манфиатҳои объективии субъектон ва хусусияти равандҳоеро, ки дар самти хоҷагидорӣ қорӣ мешаванд ва на самаранокӣ фаъолияти танзимгари бозориро ба назар мегирад.

Табиат ва таҳаввулоти категорияи механизмро дар илми иқтисод баррасӣ карда, В.И. Бархатов дуруст қайд намудааст, ки механизми иқтисодӣ асоси механизми хоҷагидорӣ, тарзи мувофиқанамоии манфиатҳои иқтисодӣ, ки тарзи азхудкунии дар ҳамин низом амалкунандаро инъикос менамоё, ба ҳисоб меравад [3, с. 11].

Дар натиҷаи гузаронидани таҳлили муқоисавии аломатҳои мафҳуми «механизм» А.Ю. Чаленко чунин хусусиятҳои фарқкунандаи механизми иқтисодиро ҷудо намуд:

1. Механизм бе раванд вучуд дошта наметавонад, барои он ки қисми таркибии он ба ҳисоб меравад ва танҳо барои иҷрои вазифаҳои равандӣ нигаронида шудааст;

2. Механизм идоракунии худро надорад, он гӯё «беҳаракат» буда, дар ҳолати интизории идоракунии раванд қарор дорад;

3. Васл намудани механизм бо идоракунии мӯҳтавои дохилии раванд, «ноу-хау»-и онро ифода мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, ӯ чунин таърифи механизмро дар иқтисодиёт пешниҳод менамоё: «Механизм маҷмӯи захираҳои раванди иқтисодӣ ва тарзҳои ба ҳам пайвастанӣ онҳо мебошад» [19, с. 30].

Масъалаҳои тақмили механизмҳои идоракунии лоиҳаҳои минтақавиро барои рушди устувори минтақа таҳқиқ намуда, М.П. Логинов ва А.А. Муринович механизмҳоро дар иқтисодиёт ба ҷаҳор сатҳ ҷудо кардаанд:

Сатҳи аввал – байналхалқӣ. Механизмҳои иқтисодии байналхалқӣ ҳамкориҳои иқтисодҳои миллиро таъмин менамоёнд. Дар ин ҷо ниҳодҳои байналхалқӣ ҳамчун танзимгар баромад мекунанд. Механизмҳои иқтисодии сатҳи аввал вобаста аз ҳамгироии иқтисодҳои милли ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ таъсири зиёд ва ё кам мерасонанд.

Сатҳи дуюм – милли. Механизми иқтисодии милли ба таври институтсионалӣ

амалкарди иқтисодиётро тибқи режими иқтисодии давлатӣ таъмин менамояд.

Сатҳи сеюм – минтақавӣ ва соҳавӣ. Механизми иқтисодии минтақавӣ ба таври институтсионалӣ амаликарди иқтисодиётро дар минтақа якҷоя бо механизмҳои иқтисодии сатҳи аввал ва дуум таъмин менамояд ва барои инкишофи иқтисодиёти минтақа ва амалигардонии мақсадҳои иқтисодии мақомоти минтақавии ҳокимият хизмат мекунад. Механизми иқтисодии соҳавӣ ба идоракунии субъектони низоми иқтисодӣ, ба монанди бозор, соҳа, кластерҳо, субъектони фаъолияти хоҷагидорӣ сатҳи федерализму минтақавӣ ва ғайраҳо равона карда шудааст.

Сатҳи чорум – маҳаллӣ. Дар ин ҷо механизмҳои идоракунӣ дар сатҳи худидоракунӣ маҳаллӣ (мунисипалитет), субъектони фаъолияти хоҷагидорӣ фаъолият мекунанд [9, с. 647].

Мутобикан ба тартиби боло ду навъи механизмҳо ҷудо карда шудаанд: механизмҳои иқтисодие, ки низомҳои иқтисодиро тариқи институтсионалӣ идора мекунанд ва механизмҳое, ки мақсадҳои субъектро нисбат ба объекти идора амалӣ менамоянд. Дар доираи ин муносибат масъалаҳои муҳими тавсия ва амалкарди механизмҳои иқтисодӣ ҳалли худро намеёбанд. Аз ҷумла хусусияти робитаи байни унсурҳои механизмҳои омӯхташаванда муайян нагардидааст, мутобикати умумӣ ва махсус дар механизмҳои мушаххас кушода дода нашудааст; таҳлили механизмҳои иқтисодӣ бо таҳлили низомманд вобастагӣ надорад; натиҷаҳои қори механизмҳо муайян нагардидаанд. Пеш аз ҳама, маҳз ҳамин вазифаҳоро дар доираи тадқиқоти ҳозир дар иртибот бо категорияи механизми амалигардонии лоиҳаҳои инвестисионӣ минтақавӣ ҳал намудан лозим аст.

Инкишофи иқтисодии минтақаҳо ва воҳидҳои маъмурӣ-ҳудудии онҳо аз бисёр ҷиҳат аз хусусиятҳо ва сохтори механизми амалигардонии лоиҳаҳои инвестисионӣ вобаста аст, ки ба онҳо дар раванди инвестисионӣ мавқеи назаррас ҷудо карда шудааст. Лоиҳаҳои инвестисионии минтақавӣ ҳамчун олати самараноки рушди устувори иҷтимоӣ-иқтисодии ҳудудҳо баромад карда, намудҳои алоҳидаи фаъолияти иқтисодиро бо дастгирии воқеии инвестисионӣ таъмин мекунанд ва ба баланд бардоштани фаъолнокии инвестисионӣ дар сатҳи минтақавӣ мусоидат менамоянд.

Дар шароити муосир раванди инкишофи низомҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ асоснок намудани ташкили маҷмӯи механизмҳоро пешбинӣ менамояд, ки ба бунёди муҳит барои амалиёти инвестисионии фаъол имконият медиҳад. Ин муҳитро дар раванди ташаккул ва амалигардонии сиёсати илман ва амалан асосноки инвестисионии минтақавӣ ташкил кардан мумкин аст. Натиҷаи самараноки амалигардонии сиёсати сармоявии минтақа аз ҳамкорӣ мураттаби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоят, мақомоти худидораи маҳаллӣ ва сохторҳои соҳибкорӣ вобаста аст.

Дар шароити муосири хоҷагидорӣ байни самтҳои асосии сиёсати сармоягузори минтақавӣ, ки дар асоси ҳамкорӣҳои ҳокимияти минтақавӣ, худидораи маҳаллӣ ва сохторҳои соҳибкорӣ ба вуқӯъ мепаёвандад, баъзе аз муҳаққикон унсурҳои зеринро ҷудо кардаанд:

- назорати маҷрои сармояҳо ба объектҳои калидӣ;
- тағйироти сарчашмаҳои маблағгузори сармояҳо, иваз кардани маблағҷудокунӣҳои бучавӣ бо захираҳои сармоягузори хусусӣ (корпоративӣ ва инфиродӣ);
- гузариш ба шаклҳои нави ташкилӣ ва усулҳои иқтисодии идоракунӣ лоҳаҳои инвестисионӣ;

- афзалиятнокии лоиҳаҳо, ки аҳамияти хоса, харочотбарории босуръат, аз нуктаи назари ташкили ҷойҳои кории нав ва воридшавии «пулҳои тез» ба буҷаи маҳаллӣ бартарият доранд [16].

Сиёсати инвеститсионӣ бе амалигардонии механизми мушаххас вучуд дошта наметавонад ва инҳоро дар бар мегирад:

1. Коркарди консепсияи сиёсати инвеститсионӣ, интиҳоби самтҳои стратегӣ ва афзалиятноки рушди соҳаҳои инвеститсионӣ, инчунин, олатҳои танзим;

2. Муҳайё кардани базаи меъёрии ҳуқуқии зарурӣ барои амаликарди бозори инвеститсионӣ;

3. Дар самти танзими инвеститсияҳо муайян намудани ваколатҳо ва тартиби ҳамкории байни мақомоти идораи минтақавӣ ва маҳаллӣ;

4. Ташаккули инфрасохтори бозори инвеститсионӣ;

5. Назорати амалигардии сиёсати инвеститсионӣ.

Дар асоси постулатҳои назария механизмҳои иқтисодӣ ва бо назардошти рушди самараноки иҷтимоӣ-иқтисодии маҳалл, ки вазифаи матлуби иҷтимоии мақомоти идораи давлатии маҳаллӣ ба ҳисоб меравад, муайян карда шудааст, ки механизми иқтисодии идораи давлатии маҳаллӣ аз маҷмӯи имконпазири алтернативаҳои ҳамкории дар низомии субъектон «шаҳрвандон – мақомоти худидора – давлат-марказ» иборат мебошад. Маҷмӯи мазкур бо таваҷҷӯҳ ба рафтори оқилонаи субъектон дар анъанаву маданияти ташаккулёфта ва дар шароити ошкорбаёнӣ амалкунанда таҳия гардидааст, ки ба рушди самараноки иҷтимоӣ-иқтисодии маҳаллӣ оварда мерасонад [7, с. 225].

Ташаккули механизми амалигардонии лоиҳаҳои инвеститсионии минтақавӣ хусусиятҳои сершумори худро дорад, ки хусусияти он тавассути муҳити сармоягузорӣ муайян карда шуда, бо мақсадгузорӣ, муайян намудани сарчашмаи маблағгузорӣ, объекти сармоягузорӣ, арзёбиво дараҷабанди лоиҳаҳои сармоягузорӣ зоҳир мегарданд. Дар натиҷаи дигаргуншавии муҳити сармоягузорӣ ва мутаносибан ҷаззобии сармоягузори минтақа зарурати бознигарию давра ба давраи лоиҳаи сармоягузорӣ ба миён меояд. Барои коркарди лоиҳаи сармоягузорӣ таносуби мақсади инвестор, даромади матлуб ва муҳлати амалигардонии лоиҳаҳо бо муҳити инвеститсионии минтақа муайян кардан лозим аст. Ба ғайр аз ин, лоиҳаи инвеститсионӣ дар ҳар минтақа хусусияти худро дорад, ки ба он омилҳои зерин сабаб мегарданд:

- сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, ки дар минтақа амалӣ мегардад;

- бузургии иқтисодии истеҳсоли мавҷуда;

- ҷойгиршавии ҷуғрофӣ;

- шароитҳои табиӣ-иқлимӣ;

- ҷолибияти минтақа барои инвеститсияҳои хориҷӣ ва ғ.

Мулоҳизаҳои мазкур ба пурра тасаввур кардан ва таҳлил намудани равандҳое, ки бо механизми амалигардонии лоиҳаҳои инвеститсионии минтақавӣ вобастаанд, имконият медиҳанд. Таҷриба нишон медиҳад, ки дар баъзе минтақаҳои мамлакат барои ҳал намудани муаммои самаранокии пасти амалигардии барномаҳои давлатӣ дар ин ё он соҳаҳои иқтисодиёт механизмҳое ба кор бурда мешаванд, ки ба ҷорӣ намудани усулҳо ва стандартҳои идораи барномаҳо ва лоиҳаҳои инвеститсионӣ асос ёфтаанд.

Г.С. Староверова дар асараш «Арзёбии иқтисодии сармоягузорӣ» нишондиҳандаҳо ва усулҳои арзёбии иқтисодии самаранокии лоиҳаҳои сармоягузорию воқеиро баррасӣ намуда, таърифи «механизми ташкилӣ-иқтисодии амалигардонии лоиҳа»-ро

пешниход кардааст. Аз рӯи ақидаи ӯ, механизми ташкилӣ-иқтисодии амалигардонии лоиҳа шакли ҳамкории иштирокдорони лоиҳа мебошад, ки дар маводҳои лоиҳавӣ ба мақсади таъмини татбиқпазирии лоиҳа ва имконияти ба инобат гирифтани манфиати ҳар як иштирокдори лоиҳаи сармоягузорӣ сабт карда мешавад [14, с. 101].

Қисми таркибии муҳими идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ механизми ташкилӣ-иқтисодии коркард ва амалигардонии лоиҳаҳои сармоягузорӣ мебошад. Зери ин мафҳум маҷмӯи усулҳои асосноккунии техникӣ-иқтисодии қарорҳои лоиҳавӣ, марҳилаҳои амалигардонии лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ташкили идораи лоиҳаҳо, таҳқиқи муҳити беруна ва шартҳои амалигардонии лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ки ба вазъи объектҳои сармоягузорию воқеӣ ва самаранокии онҳо таъсир мерасонанд, фаҳмида мешавад [10, с. 8].

Механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ ба ақидаи мо барои ба ҳадди аксар расонидани самараи сармоягузорӣ (аз он ҷумла даромад) ва то ҳадди ақалл кам гардонидани хароҷот ва хавфи сармоягузорӣ, ки бо лоиҳа алоқаманданд, пешбинӣ шудааст. Дар лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ истифодаи усулҳои гуногуни ташкил ва идораи сармоягузорӣ, сарчашмаҳои маблағгузорӣ, шаклҳои ҳамкории субъектони сармоягузоришаванда, шаклҳои моликият ва хоҷагидорӣ имконпазир ва зарур аст.

Механизм бояд воситаҳои муайяно дар бар гирад, ки бо ёрии онҳо ноил гардидан ба мақсадҳои лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ, махсусан, маҷмӯи усулҳои иқтисодӣ, маъмурӣ ва иҷтимоӣ-психологӣ идоракунии, инчунин низоми таъмини амалии ин усулҳо пешбинӣ мешавад. Чудо намудани чунин қисматҳои сохтори механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ ба мақсад мувофиқ аст: меъёрӣ-ҳуқуқӣ, институтсионалӣ, бучавӣ, молиявӣ, захиравӣ, кадрӣ, иттилоотӣ.

Коркарди механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ дар ташаккули сохторҳои ташкилии нави идоракунии фаъолияти инвеститсионӣ, қорӣ намудани принципҳои нави фарҳанги сармоягузорӣ, созмони низоми самараноки назорати сармоягузорию стратегӣ ва истифодаи дигар олатҳои идоракунии, молиявӣ, хоҷагидорӣ ва бозорӣ таҷассум мегардад.

Ҳамин тавр, таъсири мақсадноки мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ба ҳамаи иштирокдорони раванди сармоягузорӣ бо манфиати ноил гардидан ба мақсадҳои пешбинишудаи рушди сармоягузорию минтақа – моҳияти механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ ба ҳисоб меравад.

Оид ба масъалаи сохтори механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ ақидаҳои гуногун мавҷуданд, лекин фарқи ҷиддӣ байни онҳо дида намешавад. Масалан, ба механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ ниҳодҳоеро мансуб медонанд, ки дар доираи мақсадҳои гузошташуда, чораҳои мушаххас ва инчунин захираҳоеро, ки барои ба мақсад расидан чудо гардидаанд, амалӣ менамоянд.

Механизми амалигардонии лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ бояд интиҳоби самти амалигардонӣ, ниҳодҳои амалигардонӣ ва сарчашмаҳои маблағгузорию инъикос намояд [15, с. 22].

Механизми амалигардонии лоиҳаи сармоягузорию минтақавӣ чунин унсурҳоро дар бар мегирад:

- ҳуҷҷатҳои меъёрӣ, ки дар асоси он ҳамкории иштирокдорон амалӣ мегардад;

- ўҳдадорихое, ки иштирокдорон вобаста ба иҷроиши фаъолияти муштарак оид ба амалигардонии лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ қабул мекунанд, кафолати ўҳдадорихо ва мучозот барои вайрон кардани онҳо;

- шартӣ маблағгузори сармоягузориҳо, алалхусус, шартҳои асосии созишномаҳои қарзӣ (муҳлати қарз, фоизи қарз, муҳлати пардохти фоиз ва ғайра);

- шартҳои махсуси гардиши маҳсулот ва захираҳо байни иштирокдорони лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ (масалан, бебозгашт пешниҳод намудани воситаҳои асосӣ барои истифодаи доимӣ ва ғайра.);

- низомии идораи амалигардонии лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ, ки ҳамзамонии фаъолияти иштирокдорони алоҳида, химояи манфиатҳои ҳар яки онҳо ва ислоҳи саривақтии фаъолияти ояндаи онҳоро бо мақсади бомуваффақ ба итмом расонидани лоиҳа таъмин менамояд;

- чораҳо оид ба дастгирии молиявӣ, ташкилӣ ва дастгириҳои дигари тарафайн, аз ҷумла чораҳои дастгирии давлатӣ;

- хусусиятҳои асосии сиёсати ҳисобии ҳар як ширкати-иштирокдор.

Мутобиқи тартиботи маъмул, шакли намунавии механизм бояд чунин қисмҳоро дар бар гирад:

- субъект – қувваи ҳаракатдиханда, ки ин механизмро бошууруна ба кор мебарорад;

- мақсадҳо – натиҷаҳои матлуби пешбинишавандаи кори механизм;

- усулҳо – олот, тарз ва технологияҳои равандҳои ноил гардидан ба мақсадҳои гузошташуда;

- шакл – барасмиятдарории ташкилӣ ва ҳуқуқии таъминоти методӣ;

- воситаҳо – маҷмӯи намудҳо ва сарчашмаи захираҳо, ки барои расидан ба мақсадҳои гузошташуда истифода бурда мешаванд;

- объектҳо – субъектони хоҷагидорӣ, муҳити иқтисодӣ [8,с.35-40].

Инак, мо қарор додем, ки механизмро аз нуқтаи назари амалкард дар доираи муносибати равандӣ баррасӣ мекунем. Сабаби истифодаи муносибати равандӣ дар он аст, ки мо, мисли аксари иқтисоддонон бар онем, ки худтанзими низомҳои иқтисодӣ ғайриимкон аст. Бинобар ин, мафҳуми «механизм»-ро ҳамчун маҷмӯи равандҳои идорашаванда баррасӣ кардан лозим аст, ки дар вуруди онҳо захираҳо қарор доранд, дар хуруҷ бошад мақсадҳои амалишуда. Чунин муносибат ҳангоми тасаввури механизм ба ҳайси унсури асосии раванди идоракунӣ, ки табиист, унсурҳои фаъол (субъектони идоракунӣ)-ро дар шахсияти сохторҳои давлатӣ, ниҳодҳои сармоягузорӣ, ҳуди соҳибкорон пешбинӣ мекунад, барои амалӣ намудани вазифаи раванд – табдили «вуруд» ба «хуруҷ» имконият медиҳад. Дар ин маврид, зери мафҳуми «вуруд» ҳолати ҷорӣи низом фаҳмида мешавад, зери мафҳуми «хуруҷ» ҳолати матлуб. Бо ибораи дигар, механизм барои субъектони мазкур, унсури функционалии идоракунӣ, қисми олатии он, ки бо ёрии он равандҳо, дар ҳолати мо бошад, равандҳои амалигардонии лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ амалӣ карда мешаванд, ба ҳисоб меравад.

Ҳангоми омӯзиши механизми лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ бояд мақсади кори механизм муайян карда шавад. Аввалан, истифода бояд дастрасиро ба нишондихандаҳои муайяни ҳолати низом (ҳаҷм ва сохтори захираҳои инвеститсионӣ) таъмин намояд. Сипас, вай бояд рушди устувори иҷтимоӣ-иқтисодии вазъи минтақа, мутаносибии онро таъмин намояд ва бо ин роҳ ба афзоиши иқтисодии истеҳсоли-иқтисодии он мусоидат кунад.

Агар чузъҳои таркибии механизмро ҳамчун низоми дилхохи идоракунӣ баррасӣ кунем, якчанд унсурҳои умдари қайд кардан мумкин аст, ба монанди:

- субъект ва объекти идоракунӣ;
- мақсад ва вазифаи идоракунӣ;
- меъёри самаранокии идоракунӣ;
- захираҳои идоракунӣ;
- усул ё тарзи идоракунӣ, ки дар шакли олатҳо (фишангҳо)-и механизми идоракунӣ амалӣ мегарданд.

Меъёри асосии самаранокии кори механизм, вектори мақсади асосии он – афзоиши сармоягузорӣ ва тақмили сифатии иқтисодии истеҳсолии корхонаҳои минтақа мебошад, ки ба амалӣ гардонидани бартариҳои рақобатии маҳсулоти ватанӣ дар бозорҳои дохилӣ ва беруна имконият медиҳад.

Ҳамин тавр, вазифаи асосии механизмро ба таври зайл қайд кардан мумкин аст:

- таъмини ягонаи ташкилии субъектҳои хоҷагидор дар баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти минтақавӣ;
- фароҳам овардани шароитҳои зарурӣ барои дигаргунсозии муносибатҳои иқтисодӣ;
- бомуваффақият ҳал намудани масъалаҳои рушди устувори иқтисодӣ ва иҷтимоии минтақа.

Пайнавишт:

1. Абалкин Л.И. На пути к реформе: Хозяйственный механизм развитого социалистического общества; Новый тип экономического мышления; Перестройка: пути и проблемы. Избранные труды в 4 тт. – М.: Экономика, 2000. – Т. II. – 912 с.
2. Абалкин Л.И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества. М.: Мысль, 1973. 263 с.
3. Бархатов В.И. Природа и эволюция хозяйственного механизма в России // Вестник Челябинского государственного университета. 2016. - № 2 (384). Экономические науки. Вып. 52. - С. 9-15.
4. Бычкова А.Н. Экономический механизм: определение, классификация и применение // Вестник Омского университета. Серия экономика, 2010, - № 4. - С. 37-43.
5. Векленко В.И., Пугач С.П. Сущность экономического механизма устойчивого развития АПК // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2016. - № 2. - С. 8-12.
6. Измалков С., Сонин К., Юдкевич М. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) // Вопросы экономики. 2008. - № 1. - С. 4-26.
7. Канат Алин. Понятие и содержание экономического механизма местного государственного управления // Актуальные проблемы экономики, 2013. - №3 (141). - С. 219-226.
8. Кашина Н. Система управления инвестициями на региональном уровне // Инвестиции в России. - 2006. - №8. - С. 35-40.
9. Логинов М.П. Муринович А.А. Формирование механизмов управления региональными проектами в России (кибернетический подход) // Региональная экономика: теория и практика, 2017, т. 15, вып. 4, - С. 644-657.
10. Мацнева Е.В. Организационно-экономический механизм разработки и реализации инвестиционных проектов. Автореф. дисс. к.э.н. - Москва, 2006. - С. 8.

11. Мельников А.Е. К вопросу о понятии финансового механизма // Управление экономическими системами. 2017. № 7 (101). <http://uecs.ru/uecs-101-1012017/item/4479-2017-07-06-07-55-38>
12. Павленко Н.Е. Формирование и развитие экономического механизма в сельском хозяйстве России (теория, методология, практика): автореф. дисс. док. эк. наук. – М., 2012. – 50 с.
13. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. - 6-е изд., перераб. и доп. - М., (ИНФРА-М, 2011) http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_67315/189
14. Старовойтова Г.С. Экономическая оценка инвестиций. – М.: КНОРУС, 2006. – 312 с.
15. Султанов З.С., Шарипов Ш.Р. Инвестиционные проекты как важнейший механизм привлечения инвестиций в экономику // Экономика Таджикистана. 2018. - № 1. - С. 21-24.
16. Удалов А.Н. Методологии и механизмы реализации региональной инвестиционной политики на основе взаимодействия региональной, муниципальной власти и бизнес структур // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» Том 8, №3 (2016) <http://naukovedenie.ru/PDF/28EVN316.pdf>
17. Ходос Д.В., Иванов С.Г., Дьяченко О.Г. Экономический механизм развития АПК региона // Вестник Крас-ГАУ. – 2013. – № 12. – С. 24-28.
18. Цхурбаева Ф.Х., Фарниева И.Т. Организационно-экономический механизм управления предприятиями АПК // Экономический вестник Ростовского государственного университета, 2009, Том 7, № 2 (часть 3). - С. 151-154.
19. Чаленко А.Ю. О понятийной неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях // Экономика промышленности. 2010. № 3 (51). - С. 26-33. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatiynoy-neopredelennosti-termina-mehanizm-v-ekonomicheskikhissledovaniyah>.
20. Hurwicz Leonid, Reiter Stanley. Designing Economic Mechanisms. Cambridge University Press, 2006. 344 p.

Reference Literature:

1. Abalkin. L. I. On the Way to Reform: Economy Mechanism of Developed Socialist Society; New Type of Economic Thinking; Reconstruction: Ways and Problems. Selected Works in 4 volumes. M.:Economics, 2000. V. II. – 912 pp.
2. Abalkin L. I. Economic Mechansm of Developed Socialist Society. M.: Thought, 1973. – 263 pp.
3. Barhatov V. I. Nature and Evolution Economic Mechanism in Russia // Bulletin of Chelyabinsk State Universtiy. 201, N2 (384). Sciences of Economics. Issue 52. – pp. 9-15
4. Bychkova A. N. Economic Mechanism: Definition, Classification and Application // Bulletin of Omsk University. Economics Series, 2010, N4, - pp. 37-43
5. Veklenko V. I., Pugach S. P. The Essence of Economic Mechanism of AIC Sustainable Development // Bulletin of Kursk State Agricultural Academy. 2016, N2. – pp. 8-12
6. Izmailkov S., Sonin K., Yudkevich M. The Theory of Economic Mechanisms (Nobel Prize in Economics for 2007) // Issues of Economics. 2008, N1. – pp. 4-26.
7. Kanat Alin. Concept and Content of Economic Mechanism Appertaining to Local State Management // Actual Problems of Economics. 2013, N3 (141). – pp. 219-226

-
8. Kashina N. *The System of Management with Investments on a Regional Level // Investitures in Russia.* – 2006, N8. – pp. 35-40
 9. Loghinov M. P., Murinovich A. A. *Formation of Mechanisms Managing Regional Projects in Russia (Cybernetic Approach) // Regional Economy: Theory and Practice.* 2017, V. 15, Issue 4. – pp. 644-657
 10. Matsneva Ye. V. *Organizational – Economic Mechanism of Elaboration and Realization of Investitive Projects. Synopsis of candidate dissertation in economics.* – Moscow, 2006. – p. 8
 11. Melkinov A. Ye. *To the Issue of the Notion “Financial Mechanism” // Management with Economic System.* 2017, N7 (101). <http://uecs.ru/uecs-101-1012017/item/4479-2017-07-06-07-55-38>
 12. Pavlenko N. Ye. *Formation and Development of Economic Mechanism in Agriculture of Russia (Theory, Methodology, Practice).* Synopsis of doctoral dissertation in economics. – M., 2012. – 50 pp.
 13. Reizberg B. A., Lozovsky L. Sh., Starodubtseva Ye. B. *Contemporary Dictionary on Economics. The 6-th edition, revised and enlarged.* – M., (INFRA-M, 2011) http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_67315/189)
 14. Staroverova G. S. *Economic Assessment of Investments.* – M.: KNORUS, 2006. – 312 pp.
 15. Sultanov Z. S., Sharipov Sh. R. *Investitive Projects as the most Important Mechanism of Attraction of Investments into Economy // Tajikistan Economy.* 2018, N1. – pp. 21-24.
 16. Udalov A. N. *Methodologies and Mechanisms of Realization of Regional Investitive Policy on the Basis of Interaction of Regional Municipal Power and Business Structures // Internet-Journal “SCIENTOLOGY”.* V.8, N3 (2016) <http://naukovedenie.ru/PDF/28EVN316.pdf>
 17. Khodos D. V., Ivanov S. G., Dyachenko O. G. *Economic Mechanism of Regional AIC Development // Bulletin of Krasnoyarsk State Academy of Management.* – 2013, N12. – pp. 24-28
 18. Tskhurbayeva F.H., Farniyeva I. T. *Organizational-Economic Mechanism of Management with AIC Enterprises // Economic Bulletin of Rostov State University.* 2009, V.7, N2 (part 3). – pp. 151 – 154
 19. Chalenko A. Yu. *On Notional Non-Definiteness of the Term “Mechanism in Economy Researches // Economy of Industry.* 2010, N3 (51). – pp. 26-33. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatiynoy-neopredelennosti-termina-mehanizm-v-ekonomicheskikhissledovaniyah>
 20. Hurwicz Leonid, Reiter Stanley. *Designing Economic Mechanisms.* Cambridge University Press, 2006. -344 p.